

УДК 94:061.2:364.442.6“192”

І. Ф. Янюк

ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРЦЕЛЯЦІЙНОГО ТОВАРИСТВА “ЗЕМЛЯ” ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті проаналізовано особливості відновлення функціонування парцеляційного товариства “Земля” у перші повоєнні роки. Визначено основні види діяльності товариства “Земля” після Першої світової війни та у 20-ті рр. ХХ ст. З’ясовано стан справ у господарстві товариства, умови ведення парцеляції в цей період, досліджено умови праці робітників товариства та способи їх соціального захисту, а також проаналізовано динаміку змін фінансових показників товариства “Земля” у перші роки після Першої світової війни.

Ключові слова: товариство “Земля”, парцеляція, ревізія, управління, господарство, реструктуризація.

Актуальність функціонування парцеляційного товариства “Земля” у Львові після закінчення Першої світової війни полягає у тому, що ця тематика залишається практично не розкритою в українській історичній науці. Наукова новизна дослідження полягає у залученні не досліджуваної раніше джерельної бази, вивченні проблем, які раніше не були розкриті українською історичною наукою, а також використання діаграм для зображення динаміки змін фінансових показників товариства “Земля”.

Об’єктом дослідження є соціально-економічний розвиток Східної Галичини впродовж окресленого періоду.

Предметом дослідження є особливості функціонування парцеляційного товариства “Земля” у Львові після Першої світової війни.

Мета дослідження – проаналізувати особливості функціонування парцеляційного товариства “Земля” у Львові після Першої світової війни.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: виокремити основні напрямки діяльності парцеляційного товариства “Земля” у Львові, дослідити та проаналізувати функціонування парцеляційного товариства “Земля”, оцінити його внесок в соціально-економічний розвиток краю.

Питання економічного розвитку українських земель в цей період досліджували Андрій Качор [1], Богдан Лановик, Зиновій Матисякевич, Роман Матейко [2], Степан Злупко [3], Маріанна Гладун [4, с. 115–124], Віталій Виздрік [5, с. 150 – 155.], а також автор цієї статті у своїх публікаціях проаналізував структуру і організацію управління товариства “Земля” [6, с. 56–59], основні напрямки його діяльності до Першої світової війни [7, с. 112–116], а також основні фінансові показники товариства напередодні Першої світової війни [8, с. 50–52].

А. Качор у книзі “Роля духовенства і церкви в економічному відродженні Західної України” розкрив участь українського духовенства в економічних процесах, які відбувалися на західноукраїнських землях [1].

Богдан Лановик, Зиновій Матисякевич та Роман Матейко у підручнику “Економічна історія України і світу” окреслили основні тенденції економічних процесів, які відбувалися у Східній Галичині в досліджуваний нами період [2], а також ці питання досліджував Степан Злупко у праці “Економічна історія України” [3].

М. Гладун у статті “Політика польського осадництва у Львівському воєводстві міжвоєнного періоду” окреслила відносини між українцями і поляками у питанні розподілу і користування землею на західноукраїнських землях [4, с. 115–124].

В деяких працях більш детально проаналізовано ситуацію в аграрному секторі та процеси парцеляції зокрема. Так, В. Виздрік у статті “Польська аграрна реформа та її реалізація у 20-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях” висвітлював бачення польським урядом проведення парцеляції на західноукраїнських землях, концепція якого втілювалася шляхом проведення аграрної реформи [5, с. 150 – 155.].

Проте наукових публікацій, присвячених діяльності кооперативного банку “Земля” практично немає. В основному у деяких наукових працях, які є дотичними до даної теми, згадується про існування такого товариства або про його керівників, проте окремого комплексного наукового дослідження цієї теми не проводилося.

Джерельною базою дослідження є матеріали фонду 845 “Кооперативний банк “Земля”, м. Львів” [9 – 21], матеріали фонду 309 “Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів” [22], Центрального державного історичного архіву України в м. Львові. Фонд 845 є майже не дослідженим, більшість його матеріалів у наших статтях публікуються вперше. Також в дослідженні використовувалися окремі матеріали фондів Державного архіву Львівської області [23 – 24].

Таким чином, джерельна база окресленої проблеми в українській історіографії практично не використовувалася, це питання залишається практично не висвітленим в історичній науці.

Основним напрямом діяльності парцеляційного товариства “Земля” у перші повоєнні роки залишалася парцеляція маєтків, тобто поділ великих земельних ділянок на малі з метою їх подальшого продажу.

Про стан справ на господарстві та у фінансовому обліку, а також про деякі види діяльності товариства впродовж 1917 – 1922 рр. дізнаємося зі звітів ревізійних комісій, які щороку аналізували облік.

Дані про стан справ товариства у 1917 р. подано у звіті ревізійної комісії парцеляційного товариства “Земля” на підсумковому засіданні комісії 9 вересня 1918 р. у Львові [9, арк. 1].

У процесі проведення перевірки комісія порівнювала фінансові звіти із книгами та алегатами (документи, які являють собою сплетені книги), перевіряла банківські квитанції і звіряла їх із бухгалтерськими документами обліку товариства, а також у своєму звіті фіксувала основні фінансові показники за рік.

Відповідно зроблено висновок, що звіти відповідали дійсному стану речей, банківські квитанції зійшлися із обліковими книгами, зійшлася звітність стосовно випланих, але не піднятих уділів, внесків ощадності, кредитів, нерухомості, та відсоткових ставок [9, арк. 1].

Основні фінансові показники такі: резервний фонд збільшено на 855 австрійських крон (далі – кр.), з яких кошти, отримані від прибутку, становили 810 кр., а 45 кр. отримано із ваучерного внеску [9 арк. 1].

Цінні папери товариство розміщувало в “Уніон банку”, а також мало рахунки в австро-угорському банку [9, арк. 1].

Вартість нерухомості у балансі вказані у відповідності до ціни, за яку вдалося продати землі у маєтках в с. Горбачі (14,5 моргів за 18300 кр.), с. Василівка (25 моргів за 28460 кр.), с. Іване Золоте (100 моргів за 95000 кр.), решта нерухомої власності товариства залишалася без змін [9, арк. 1].

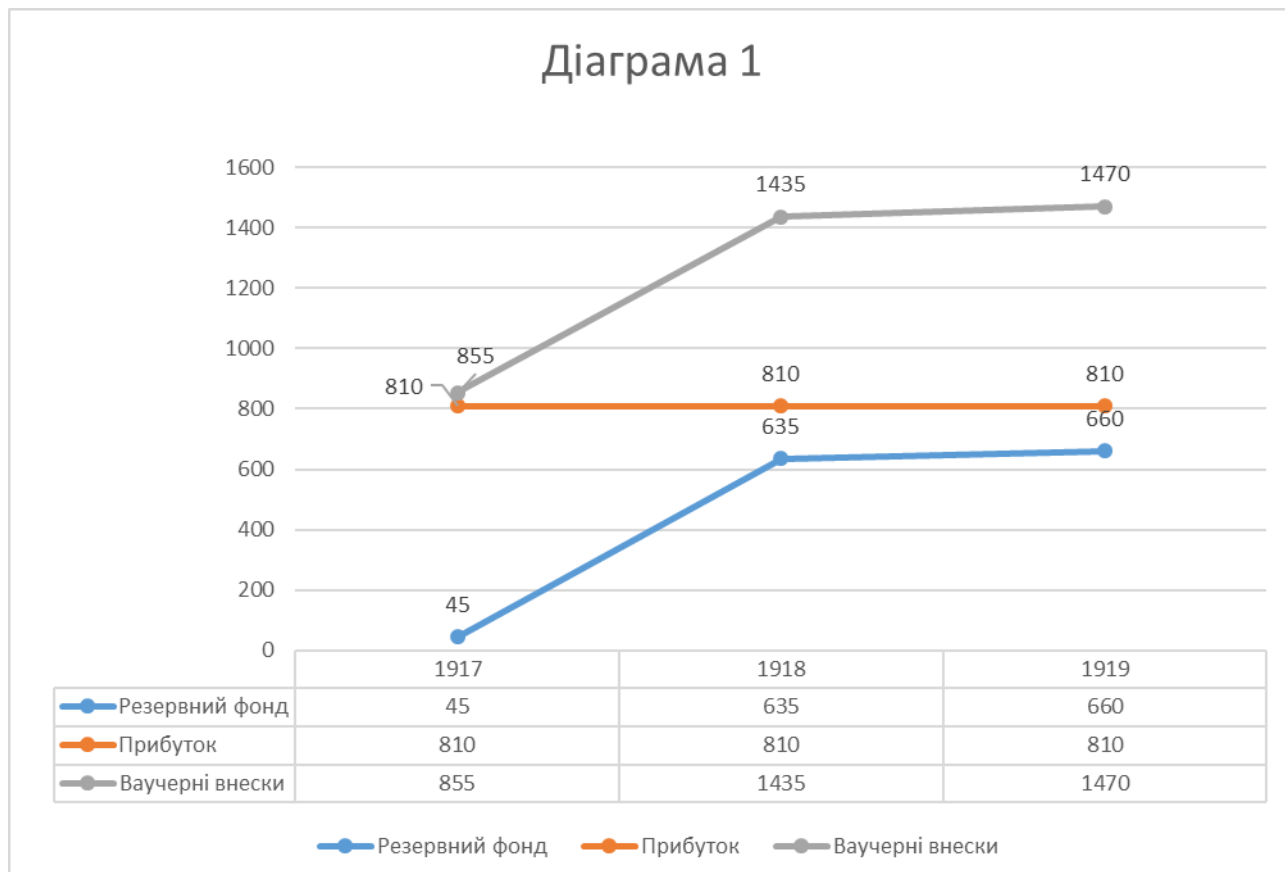
Відомості про стан рухомого майна в окремих маєтках подавалися у книгах діловодства, в яких зберігалися дані про стан ведення тваринництва у маєтках товариства, нерухомість та наявне обладнання, запаси в активах і пасивах, а також заборгованість за відсотками кредитів [9, арк. 1].

Внаслідок війни усі маєтки товариства отримали збитки через безпосередні матеріальні втрати від погіршення функціонування в умовах бойових дій. Тому у фінансових звітах вони рахувалися у якості активу претензії товариства до уряду із вимогою компенсації за збитки, завдані війною, на суму 25071317 кр. [9, арк. 1].

Вартість нерухомості у маєтках товариства зросла, завдяки зростанню вартості землі. Також відзначено точність ведення бухгалтерського обліку [9, арк. 1].

У процесі перевірок, які проводилися цією ревізією до 1923 р., комісії порівнювали фінансові звіти із книгами та алегатами, Після цього порівнювалася звітність стосовно випланих уділів, банківських депозитів, кредитів, нерухомості та відсоткових ставок, точності ведення бухгалтерського обліку. Окрім перевірки звітності здійснювалася ревізія готівки в касах та інших активів товариства, таких, як: нерухомість, цінні папери, надані позички та інша власність, а також пасивний прибуток. При цьому впродовж 1917 – 1919 рр. спостерігалася стабільність фінансових показників, кожного року увесь прибуток і ваучерні внески віддавалися у резервний фонд, спостерігалася поступове зростання цих показників.

Динаміку змін фінансових показників парцеляційного товариства “Земля” впродовж 1917 – 1919 рр. подано у діаграмі 1.

*валюта виміру - австрійська крона

Наступну інвентаризацію майна товариства та бухгалтерських звітів проведено 23 квітня 1920 р. Перевірялися фінансові документи за 1918 р. Дані про стан справ товариства подано у звіті ревізійної комісії парцеляційного товариства "Земля", представленому на підсумковому засіданні комісії від 23 квітня 1920 р. у Львові [10, арк. 1].

У 1918 р. резервний фонд зріс на 1435 кр., з яких кошти, отримані від прибутку становили 810 кр., а 635 кр. було отримано із ваучерного внеску [10, арк. 1].

Цінні папери товариства знаходилися в Галицькому банку, а решта в касах [10, арк. 1].

Вартість нерухомості у балансі вказані у відповідності до ціни, за яку вдалося продати землі у маєтках в с. Горбачі (60 моргів за 73149,92 кр.) та с. Іване Золоте (340 моргів за 378051,08 кр.), решта нерухомої власності товариства залишалася без змін [10, арк. 1].

У фінансових звітах так само, як і в аналогічних звітах за минулий рік, числилася, у якості активу, претензія товариства до уряду із вимогою компенсації за збитки, завдані війною, на суму 25071317 кр. [10, арк. 1].

Вартість нерухомості в маєтках продовжувала зростати у зв'язку із подорожчанням землі [10, арк. 1].

У 1919 р. ділова активність товариства уповільнилася. Сума ваучерного внеску зросла лише на 25 кр. (становила 660 кр.) [11, арк. 1]. Прибуток залишався стабільним впродовж 1917 – 1919 рр. (810 кр.) [9 – 11]. Відповідно резервний фонд зріс на 1470 кр. [11, арк. 1]. Цінні папери стали розміщувати окрім "Галицького банку" і кас ще й у Львівському іпотечному банку [11, арк. 1].

Земля реалізовувалася лише в маєтку в с. Іване золоте (170 моргів), інші маєтки (розміщені в селах Горбачі, Василівка і Гримайлівка) перейшли у пасив [11, арк. 1]. Документи за 1919 р. перевірялися ревізійною комісією 24 квітня 1920 р. [11, арк. 1].

Діловодство за 1920 р. ревізійна комісія парцеляційного товариства "Земля" перевіряла впродовж двох робочих днів (30 березня і 1 квітня 1921 р.). Окрім того перевірялися рахунки та фінансовий баланс [12, арк. 1].

У 1920 р. грошові розрахунки вже здійснювалися у польських марках [12, арк. 1]. При цьому заробітні плати переводилися на марки польські (далі – мп.) за курсом 1:1 [13, арк. 50], проте із наведених комісією даних [12, арк. 1] видно, що ціни на товари в польських марках були в кілька разів вищими, ніж в австрійських кронах, тобто мала місце гіперінфляція.

З 1920 р. вже немає інформації про ваучерний внесок, а також не кожного року приймалося рішення про перечислення фінансів в резервний фонд. Останнє може пояснюватися тим, що ці перерахунки здійснювалися автоматично, відповідно до рішення перших загальних зборів [8, с. 51].

Відповідно до здійсненої інвентаризації комісією зроблено висновок, про відповідність реального стану речей фінансовій документації, а також про реальність вказаної суми прибутку в розмірі 101629,54 мп. [12, арк. 1]. Діяльність комісії підсумовано на засіданні 1 квітня 1921 р. [12, арк. 1].

У зв'язку із інфляційними процесами "Союз українських приватних урядників Галичини" (далі СУПРУГА) закликав підприємства краю підняти зарплатню своїм працівникам до рівня не нижчого, ніж довоєнний (станом на 1914 р.) [13, арк. 51 – 51 зв.], а також здійснювати їм виплати матеріальної допомоги [13, арк. 50]. Про серйозність цього питання свідчать заклики змінювати статuti товариств для спрощення прийняття рішень про соціальну допомогу працівникам [13, арк. 50].

10 квітня 1921 р. наглядовою радою ухвалено рішення про фіксацію прибутку товариства на суму 101629,54 мп. Цю суму вирішено розділити на виплату дивідендів за 1921 р. (6 % від вартості уділу), на що виділено 2792,53 мп., решту перевели до резервного фонду – 98837,1 мп. [12, арк. 6].

Діловодство за 1921 р. ревізійна комісія парцеляційного товариства "Земля" перевіряла впродовж двох робочих днів (27 і 29 березня 1922 р.). Окрім того звірялися рахунки та фінансовий баланс [14, арк. 1].

Окрім традиційних відомостей про відсутність порушень зафіксовано зростання прибутку до 524471,94 мп. [14, арк. 1], тобто він у п'ятикратному розмірі перевищував прибуток за 1920 р. На нашу думку, це пов'язано із закінченням бойових дій (1921 р. – вперше за 7 років настав майже повноцінний мир), а також із гіперінфляцією, яка мала місце у 1920 – 1921 рр. Підсумок діяльності комісії подано на засіданні 29 березня 1922 р. [14, арк. 1].

Із приходом польської влади змінилися правила ведення підприємництва. Про усі види діяльності товариство мало повідомляти відповідні державні установи, зокрема про всі транзакції [15, арк. 2], колонізації [15, арк. 27], парцеляції [15, арк. 8]. Окружний уряд ретельно контролював усі процеси, інколи ця установка сама надсилала запити щодо можливої активності товариства в певних округах. Також вводився спеціальний збір, який сплачувався контролюючим органам [15, арк. 22]. Задля зручності комунікації до земського уряду відправлявся службовець, який виконував функцію делегата установи при уряді [15, арк. 2].

У цей же час парцеляційне товариство "Земля" проводило парцеляцію деяких маєтків. Так, у 1921 році проводилася парцеляція маєтків у повітах Рудки і Самбір [15, арк. 3 зв.]. 3 квітня 1921 року товариство повідомляло земський уряд у Бережанах про парцеляцію частини с. Заставне, повіт Бережани (воно знаходилося коло Голгоча, що за 7 км. від Монастириська або 11 км. від Підгайців). 19 квітня 1921 р. офіційним представником товариства "Земля" у Бережанському земському уряді, з приводу цієї парцеляції став агроном товариства Василь Дувало [15, арк. 5]. У ході парцеляції продано 500 моргів землі. Слід зазначити, що на продаж землю виставлено 19 квітня [15, арк. 5 зв.], а вже 15 червня 1921 р. земля була реалізована, оскільки товариство запевняло земського комісара у Влощіві, що в цьому повіті ним парцеляції не проводилося [15, арк. 8]. Це свідчить про поживлення ринку землі у 1921 р.

У листі товариства до повітового уряду в Перемишлянах від 11 липня 1921 року зазначалося, що проводилася парцеляція маєтку Козодави [15, арк. 12]. За II і III квартали 1921 р. облік не вівся, бо в цьому маєтку не проводилася парцеляція [15, арк. 13].

Також у 1921 році парцеляційне товариство "Земля" здійснювало парцеляцію маєтку в м. Лукове. З 596 га земельного фонду парцельовано 237 га. Земля закуплялася за ціною 9 тис. пм. за морг, продавалася за ціною 9,4 тис. пм. за морг. Дані вказані у звіті, датованим 8 квітня 1921 року [15, арк. 15]. Остаточна парцеляція завершена 13 вересня 1921 р. Після цього товариство не здійснювало ніякої діяльності в цій місцевості. Про що повідомлено окружний земський уряд у Перемишлі [15, арк. 18]. Питання парцеляції перебувало під контролем земського окружного уряду. Про це свідчить те, що товариство детально звітувало про свою діяльність щодо цього питання [15, арк. 16 – 17]. За цю парцеляцію, єдину в 1921 р., в цьому окрузі, товариство сплатило органам нагляду за парцеляцією комісію в розмірі 42463 пм. [15, арк. 22].

Відповідно до звіту товариства перед окружним земським урядом в цей час у повіті Ліско на його балансі перебувало 1400 моргів землі. З них 400 – у Гошеві, і по 500 у Смільнику і Лукові. Станом на 13 грудня 1921 р., жодних операцій із цими землями не проводилося. Про будь-які свої подальші дії товариство зобов'язувалося повідомляти в окружний земський уряд [15, арк. 24].

Із переписки між товариством "Земля" та Науковим товариством ім. Т. Г. Шевченка (далі – НТШ) ми дізнаємося, що товариство "Земля" в цей період проводило парцеляцію в маєтку Белелуя, при цьому частину виручених коштів планувалося віддати на розвиток НТШ. Товариство "Земля" планувало виділити на побудову книгарні і друкарні 250 ділянок на суму 35 тис. марок, а НТШ мало виділити на ці потреби 2 тис. мп. [22, арк. 13]. З цих даних робимо висновок, що одну ділянку в цій місцевості товариство "Земля" планувало реалізувати за 140 мп.

У лютому 1921 р. "Крайовий союз Ревізійний" на засіданні вирішив віддати питання матеріальної допомоги службовцям на розсуд самих підприємств, у відповідності до їх фінансової спроможності [13, арк. 57]. Проте вже 14 вересня 1921 р. СУПРУГА звернувся до українських інституцій і підприємств із проханням про підвищення заробітної платні своїм найманим працівникам хоча б до необхідного мінімуму заради того, щоб останні могли прогодувати свої сім'ї [16, арк. 1]. Цю необхідність він пояснював девальвацією валюти, зростанням цін, при замороженні заробітних плат, що погіршувало рівень життя працівників і ставило багатьох з них за межу виживання. При цьому СУПРУГА наголошував, що "не вимагає абсурдного, нічим неоправданого збільшення виплат, так як це сталося із ростом цін" [16, арк. 1]. Вимагалось лише довести рівень прибутків працівників до достатнього для виживання рівня. Зайнятися його визначенням пропонувалося самим інститутам та товариствам [16, арк. 1].

У цьому листі СУПРУГА надавалася порівняльна таблиця цін на найпоширеніші продукти у необхідній для проживання кількості, які встановилися у 1921 р. із тими, які були у 1914 р. [16, арк. 1]. Задля реалізації цієї мети, О. Січинському, президенту "Земельного банку" та С. Федаку, директору товариства "Дністер" та українського міщанського союзу, пропонувалося скликати нараду заступників голів українських товариств та інституцій, в подальшому рекомендувалося утворити харчову раду, до складу якої мали входити в рівній кількості службовці та представники підприємств. Вона мала займатися закупівлею необхідних продуктів для забезпечення харчами працівників підприємств та їх сімей. Продукти мали бути закуплені за тодішніми цінами із запасом, орієнтовно на рік. Кошти мали виділити підприємства пропорційно до кількості найнятих ними працівників [16, арк. 3].

Доставка цих продуктів розподілялася за функціями. Так, доставку збіжжя, борошна, зерна мали розділити між собою "Крайовий союз господарських спілок" та "Народна торгівля", доставку м'яса – "Крайовий союз зі збуту худоби" і т. д. [16, арк. 1].

З такою схемою роботи погодилися працювати усі приватні підприємства. Ними закладено кошти у цей фонд. Згідно із твердженням СУПРУГА, сума коштів підприємств, які вони вклали у цей фонд, мала бути пропорційною сумі індексації їх прибутків від збуту товарів і послуг внаслідок інфляційних процесів, тим більше, що загальна вартість закуплених продуктів становила суму, рівну лише частині очікуваного зростання заробітної платні відповідно до зростання цін [16, арк. 3].

Також вигода для роботодавців полягала в тому, що вони, вкладаючи гроші у цей фонд, економили на різноманітних соціальних внесках, на продуктах, оскільки отримувалася знижка за закупівлю гуртом, а також здійснювалася закупівля за дешевими цінами на рік наперед, що було суттєвим чинником в умовах зростання інфляції [16, арк. 3 зв.].

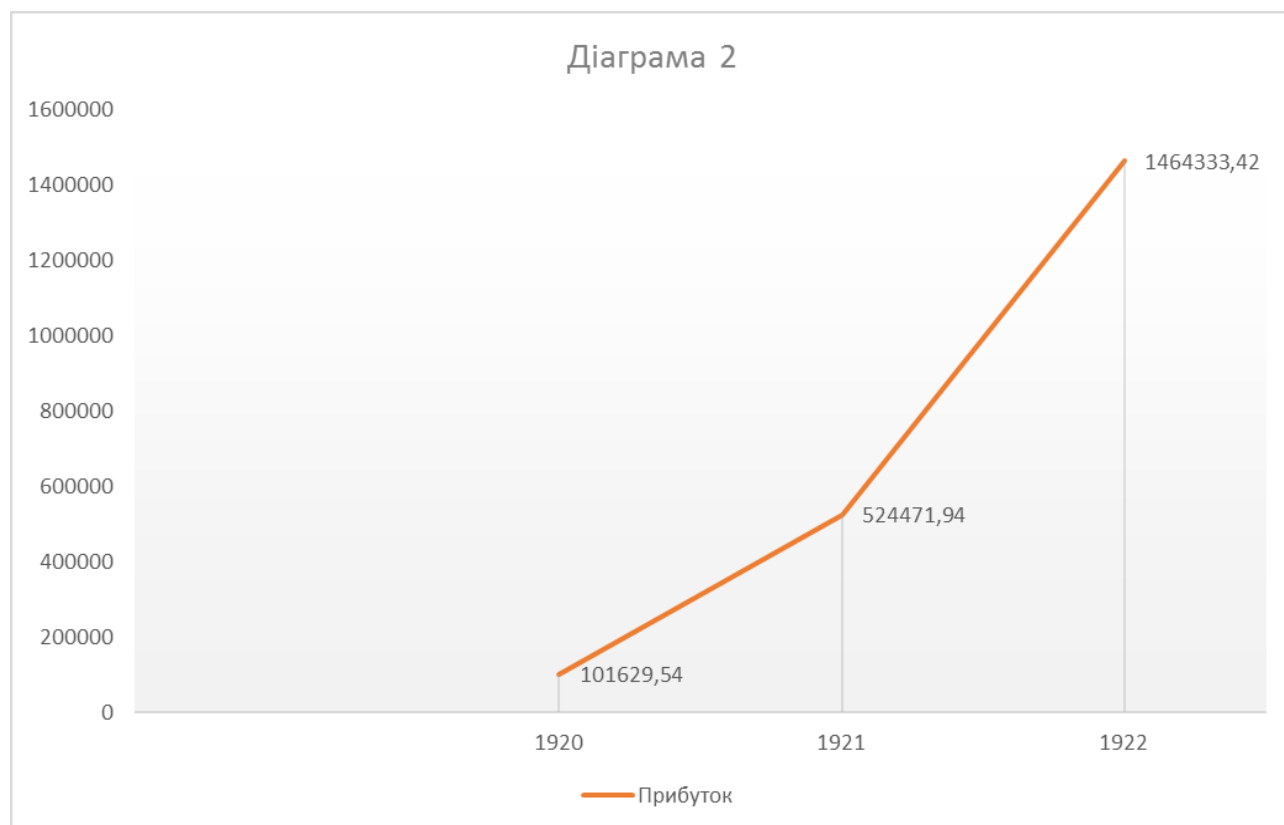
24 грудня 1921 р. СУПРУГА знову розіслав звернення всім приватним підприємствам Галичини, в якому зазначав, що в жодній приватній українській фірмі не може робітник заробити собі достатньо на життя, а тому пропонувалося здійснити разову виплату усім працівникам приватного сектора у розмірі однієї місячної заробітної плати, для полегшення їх фінансового становища, як аргумент наводився той факт, що Польща здійснила аналогічну виплату своїм державним службовцям [16, арк. 4].

У цьому ж році парцеляційному товариству "Земля" "Крайовим союзом господарсько-торгівельних спілок" запропоновано взяти участь у рекламації до ради директорів державних залізниць. Ініціатором рекламацій виступило товариство "Сільський господар" у Львові [12, арк. 2 зв.].

Результати перевірки діловодства парцеляційного товариства "Земля за 1922 р. ревізійна комісія виклала на своєму засіданні 4 травня 1923 р. [17, арк. 1].

Чистий прибуток зафіксовано у сумі 1464333,42 пм. [17, арк. 1]. Таким чином, збереглася тенденція до збільшення прибутку в кілька разів за кожен наступний рік.

Динаміку росту прибутку парцеляційного товариства "Земля" впродовж 1920-1922 рр. Подано в діаграмі 2.

*валюта виміру – польська марка

Всі перевірки які проводилися впродовж з 1918 – 1923 рр. свідчили про те, що жодних зловживань в діяльності керівництва товариства не було і вартість окремих частин маєтку відповідала даним оцінки, документація велася у відповідності до вказаних норм, а також, що економічний стан товариства був задовільним.

Окрім своїх безпосередніх господарських питань, товариство “Земля” не стояло осторонь проблем національного відродження українців, зокрема питання захисту української мови.

28 жовтня 1921 р. товариство “Земля” звернулося до президії Львівського окружного апеляційного суду зі скаргою на порушення прав україномовного населення, окружним судом у Львові. Порушення це сталося під час розгляду Львівським окружним торговельним судом справи № 1008/отов. III 172 між торговельними фірмами [18, арк.1].

Під час розгляду цієї справи було заборонено здійснювати процесуальні дії на українській мові – лише на польській. На думку парцеляційного товариства “Земля”, це було грубе порушення прав україномовного населення, яке є тим важчим, що відбулося в суді, тому “парцеляційне товариство “Земля”, що зареєстроване у Львові на площі Ринок 43, вимагало високий окружний апеляційний суд притягнути винних у цьому до відповідальності” [18, арк.3 зв.].

Окружний апеляційний суд надав відповідь товариству у листі від 10 січня 1922 р., у якому вказав, що рішення про відмову приймати документи на українській мові (яку в рішенні апеляційного суду названо руською мовою) прийнято канцелярією окружного торговельного суду, яка власне і вимагала здійснювати всі запити до суду на польській мові [18, арк.2]. Рішення суду про покарання винних відсутнє.

У 1923 р. парцеляційне товариство “Земля” здійснювало виплати, використовуючи платіжну систему поштових урядників, педагогічному товариству в м. Львові. Сума внеску за 1923 р. становила 149405 пм. [19, арк. 2].

В. Виздрік зазначав, що впродовж 1921 – 1925 рр. у Польщі розпарцельовано 690 тис. га сільськогосподарської землі [5, с. 152], отже парцеляційне товариство “Земля” займало менше 1 % ринку парцеляції, але уже в 1928 р. воно залишилося одним із двох підприємств на цьому ринку [20, арк. 1].

Падіння ринку парцеляції землі пов'язано із колонізаційною політикою польського уряду, який ускладнював умови для купівлі земельних ділянок дрібними селянськими господарствами (при купівлі землі на суму 200 злотих (злоті були в обігу з 1924 р. [21, арк. 27]), податок становив – 20 %, а на суму 2 тис. злотих (далі – зл.) – 8,7 % від ціни землі [1, с. 154]) – основного суб'єкта парцеляції. Також В. Виздрік зазначав, що парцеляції не сприяла будова великих маєтків [5, с. 154] – основного об'єкта парцеляції. Ми погоджуємося із цим твердженням, адже сама суть парцеляції полягала у поділі великих земельних володінь на менші ділянки із метою їх подальшого продажу, задля розвитку середнього та малого фермерства.

У 1928 р. в товаристві “Земля” виникли проблеми із отриманням концесій із виданих кредитів. Це сталося через загострення політичної ситуації. За допомогою у вирішенні цих проблем товариство змушене було звернутися до земських урядів [20, арк. 1].

Проте в листі до земського уряду товариство зазначало, що можливостей повернення своїх концесій все ж більше, ніж в інших аналогічних установах. Але задля успішного завершення цих фінансових операцій воно потребувало певних фінансових впливань [20, арк. 1].

Реструктуризацію товариство мало намір проводити в двох основних напрямках. Перше – це збільшення капіталізації окремих фондів товариства до 50 тис. зл. Із цих фондів мало надходити по 15 тис. зл. в резервний фонд товариства, також мав бути утворений спеціальний резерв страхування позичок у розмірі 5600 зл. [20, арк. 1].

Товариство зазначало, що за останні 10 років (тобто від 1919 р) на ринку парцеляції в Східній Галичині залишилися тільки воно та “Товариство аграрно-осадниче”, яке станом на 1922 р. мало 142 маєтки [20, арк. 1]. Причиною такого стану стало те, що впродовж 1919 – 1925 рр. відбулася значна девальвація, що призвела до нівеляції прибутків та втрати виданих кредитів, оскільки грошової реформи не відбулося [20, арк. 1]. Слід зауважити, що В. Виздрик нарахував більше десяти товариств, які займалися парцеляцією землі в Західній Україні в окреслений період. Серед них він виділив такі: “Поміщицький кредитний банк”, “Товариство аграрно-осадниче”, Польське бюро парцеляційне”, Подільська спілка поміщиків”, парцеляційне товариство “Толя”, “Дисконтний банк”, “Поміщицький банк для кресів”, товариство “Польська Глеба”, осадницько-парцеляційна спілка “Парцеля”, “Народна парцеляційна спілка” та “Бюро обробітку землі” [5, с. 154].

Іншим напрямком реструктуризації була часткова зміна статуту товариства. Пропонувалося збільшити чисельність ради директорів з 3 до 4 осіб, хоча б тимчасово до часу вилучення концесій. Наглядова рада розробила детальний проект зміни формату ради директорів товариства. У листі наголошувалося на тому, що парцеляційна концесія мала бути справою спільною для всіх прибуткових організацій, але передусім це стосувалося центральних установ [20, арк. 1].

Для реалізації цієї мети потрібно було докласти спільних зусиль задля забезпечення втілення в життя певних заходів. Передусім необхідно було збільшити до певної кількості власність товариства (на 35 тис. зл.). Товариство “Земля” вважало, що така сума досить легко могла бути здобута центральними установами, які мали б за його планом покрити 25 тис. зл., а решту (10 тис. зл.) могли взяти на себе фізичні особи. Передбачалося, що єдиною формою інвестицій в товариство “Земля” могла бути купівля уділів, природним наслідком чого в подальшому мала б стати зміна правління товариства [20, арк. 1 зв.].

Також зазначалося, що витрати на інвестиції мали б повністю відшкодуватися вже через два роки. Планувалося залучення коштів таких структур: “Земельний банк”, “Сільський господар”, “Народна гостинниця” (всього – 25 тис. зл.) [20, арк. 1 зв.]. У кінці листа товариство наголосило, що ситуація, яка склалася на той час в державі вимагала негайних і рішучих дій щодо врегулювання питань, пов'язаних із концесією [20, арк. 1 зв.].

Проте в подальшому ситуація в сільському господарстві лише погіршувалася. Згідно із даними В. Виздрика ціна на землю впродовж 1929 – 1933 рр. знизилася у 2,3 рази [5, с. 155], проте після 1933 р. з'явилася тенденція до зростання ціни на землю [23, арк. 27].

Також В. Виздрик зазначав, що ціни на землю падали набагато повільніше, ніж на продукцію сільського господарства [5, с. 155], незважаючи на опір заниженню цін на аграрну продукцію, який чинили об'єднання сільськогосподарських кооперативів [24, арк. 4].

Отже, внаслідок Першої світової війни економічне життя на західноукраїнських землях майже призупинилося. Це вплинуло і на стан справ у парцеляційному товаристві “Земля”. Проте, як тільки на західноукраїнських землях наставала стабільність, одразу ж поживавлювалося і діловодство товариства.

Незважаючи на складний період товариство “Земля” демонструвало стійку тенденцію до зростання своїх прибутків та інших фінансових показників впродовж 1917 – 1922 рр.

Найбільш неоднозначним виявився 1921 р. З одного боку, це рік, коли вражаючими темпами зростала ділова активність, з іншого, період соціальних і культурних потрясінь – гіперінфляція і, як наслідок падіння рівня життя населення, також полонізація, насильницьке введення польської мови.

У подальшому ситуація погіршувалася. Польська влада не була зацікавлена у розвитку економіки на західноукраїнських землях. Її аграрна політика сприяла розвитку великих поміщицьких маєтків, відповідно згортання парцеляції.

Незважаючи на спроби супротиву колоніальній політиці польської влади, ситуація в аграрному середовищі лише погіршувалася, що створювало проблеми всьому аграрному сектору західноукраїнських земель, зокрема парцеляційному товариству “Земля”.

Джерела та література

1. Качор А. Роля духовенства і церкви в економічному відродженні Західної України / А. Качор. – Вінніпег: УВАН, 1992. – 343 с. – (Літопис УВАН; ч. 30).
2. Лановик Б. Економічна історія України і світу: Підручник/ Б. Лановик, З. Матисякевич, Р. Матейко. – Київ: Вікар, 1999. – 737 с.
3. Злупко С. Економічна історія України / С. Злупко. – Київ: Знання, 2006. – 367 с.
4. Гладун М. Політика польського осадництва у Львівському воєводстві міжвоєнного періоду / М. Гладун // Військово-науковий вісник. – 2011. – №16. – С. 115–124.
5. Виздрик В. Польська аграрна реформа та її реалізація у 20-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях / В. Виздрик // Держава та армія. – 2013. – № 752. – С. 150 – 155.

6. Янюк І. Структура і організація управління парцеляційного товариства "Земля" у Львові (1907–1923 рр.) / І. Янюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. – 2015. – №1. Ч. 2 – С. 56–59.
7. Янюк І. Основні напрямки діяльності парцеляційного товариства "Земля" у Львові напередодні першої світової війни / І. Янюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. – 2015. – №2. – Ч.1 – С. 112–116.
8. Янюк І. Основні фінансові показники та особливості організації діяльності парцеляційного товариства "Земля" у Львові напередодні Першої світової війни (1907 – 1914 рр.) / І. Янюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. – 2016. – №1. – Ч. 4 – С. 50–52.
9. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 143, 58 арк.
10. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 144, 43 арк.
11. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 145, 45 арк.
12. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 146, 58 арк.
13. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 177, 60 арк.
14. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 147, 57 арк.
15. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 16, 27 арк.
16. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 180, 4 арк.
17. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 148, 36 арк.
18. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 23, 3 арк.
19. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 150, 37 арк.
20. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 155, 5 арк.
21. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 845, оп. 1, спр. 1, 124 арк.
22. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 309 оп. 1, од. зб. 289, 38 арк.
23. Державний архів Львівської області, ф. 7, оп. 1 спр. 2046, 83 арк.
24. Державний архів Львівської області, ф. 7, оп. 3, спр. 398, 4 арк.

Yaniuk I. F. The renewal of functioning of parceling society "Zemlia" after the World War I

In the article the peculiarities of renewal of functioning of parceling society "Zemlia" during the first postwar years are analyzed. The main kinds of activity of society "Zemlia" after the World War I and in 20s of the 20th century are determined. The status of the economy of society and conditions of the parceling process in this period were found out. The labour conditions of the society workers and ways of their social protection are investigated. The dynamics of variations of finance indicators of society "Zemlia" during the first years after the World War I is also analyzed.

Key words: society "Zemlia", parceling, inspection, administration, economy, restructuring.

Янюк И. Ф. Восстановление функционирования парцеляционного общества "Земля" после Первой мировой войны

В статье проанализированы особенности восстановления функционирования парцеляционного общества "Земля" в первые послевоенные годы. Определены основные виды деятельности общества "Земля" после Первой мировой войны и в 20-е гг. XX в. Выяснено состояние дел в хозяйстве общества, условия ведения парцелляции в этот период, исследовано условия труда рабочих общества и способы их социальной защиты, а также проанализирована динамика изменений финансовых показателей общества "Земля" в первые годы после Первой мировой войны.

Ключевые слова: общество "Земля", парцелляция, ревизия, управление, хозяйство, реструктуризация.